

ПЕДАГОГІКА

УДК 378:373.3.011.3-051

Алла Добридень

(Умань)

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядаються основні аспекти розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи. Обґрунтовано та проаналізовано погляди зарубіжних та вітчизняних педагогів на поняття «творчість» та «педагогічна творчість». Розглядаються основні підходи до розуміння сутності педагогічної творчості у підготовці майбутнього вчителя початкової школи.

Ключові слова: творчість, педагогічна творчість, підготовка майбутнього вчителя, початкова школа, педагогічна діяльність, учень.

Summary. The article deals with the main aspects of the development of creative potential of future teachers of elementary school. The views of foreign and domestic teachers on the concept of «creativity» and «pedagogical creativity» are grounded and analyzed. The main approaches to understanding the essence of pedagogical creativity in the preparation of the future teacher of elementary school are considered.

Key words: creativity, pedagogical creativity, preparation of the future teacher, elementary school, pedagogical activity, student.

Педагогічна творчість займає особливе місце серед різних видів діяльності, оскільки саме вона визначає вектори динамічного розвитку всіх творчих процесів людства. Носієм педагогічної творчості є вчитель, який стоїть біля витоків розвитку особистості кожної людини.

Творчість – одне із найзагадковіших явищ у житті кожної людини і суспільства в цілому. Тому проблема творчої підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної діяльності є актуальною у будь-якому

суспільстві. У зв'язку з цим на сучасному етапі відбувається підвищення вимог суспільства до розкриття творчого потенціалу майбутніх учителів; інтенсивно ведеться пошук і розробка оптимального змісту, форм і методів підготовки педагогічних кадрів, готових до професійної творчості, яка сприяє самореалізації як вчителів, так і їх вихованців [3].

Загальні та специфічні особливості творчої педагогічної діяльності розкриваються у працях Ф. Гоноволіна, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, Н. Нікандрова, Ю. Кулюткіна, М. Поташника, І. Синиці, Р. Скульського, В. Сластьоніна, Г. Сухобської, Р. Шакурова, О. Щербакова та ін. Проблемам розвитку творчої особистості вчителя присвячені праці Н. Кічук, Б. Красовського, Л. Лузіної, С. Сисоєвої, П. Шевченка та ін., в яких визначається залежність ефективної педагогічної діяльності від розвитку творчої особистості вчителя.

Дослідження творчості проводили й зарубіжні вчені: М. Воллах, Дж. Гілфорд, Б. Гізелін, С. Меднік, В. Сміт, Е. Торренс, К. Тейлор, Х. Трік, Д. Халперн та ін.

Метою статті є розкриття сутності понять «творчість», «педагогічна творчість» та висвітлення змісту педагогічної творчості як важливої складової у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності.

Творчість, включаючись у працю, відкриває новий аспект у проблемі діяльності в цілому. У творчій праці, яка створює дещо об'єктивно значуще і разом з тим нове, внесене особистістю, оригінальне, об'єктивна і особистісна значущість діяльності можуть максимально збігатися. В творчій праці знаходять відтворення творчі сили особистості [6, с. 485].

У творчості індивід стверджується, формує, відтворює і розвиває себе як особистість. Творчість доступна кожному і може бути поширена на будь-який вид діяльності [2, с. 21–22]. Ці думки у сучасній вітчизняній літературі розвинули О. Клепіков, Г. Кучерявий. Творчість, тобто вироблення нового, не є здатністю і дивовижним привілеєм незвичайних осіб. Усі люди творять, створюють нове у своєму буденному житті. Кожна людина тією чи іншою

мірою (хоча б у найелементарніших формах) використовує свою здатність до творчості [2, с. 91].

Стверджуючи, що суб'єкт творчості – особистість, вони тим самим підкреслюють, що саме особистість є носієм властивостей людини як суб'єкта. Структура ж людини як суб'єкта може бути розкрита лише на соціальному рівні розвитку людини як особистості. Кожному рівневі розвитку людського індивіда, як суб'єкта творчості, притаманні характерні для нього властивості, що визначають його соціальність [2, с. 92].

С. Сисоєва розглядає педагогічну творчість як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньому процесі і зазначає, що особливістю педагогічної творчості є те, що педагог реалізує свої особистісні і професійні творчі потенції засобом творення особистості дитини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу вихованця. Тому центральною ланкою педагогічної творчості є особистісно орієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу, яка зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямована на розвиток їх творчого потенціалу [7, с. 68].

Однак більшість учених у світі схиляються до того, що природа творчості єдина, а тому і здатність до творчості універсальна. Навчившись діяти у сфері мистецтва, техніки чи в інших видах діяльності, людина легко може перенести цей досвід у будь-яку іншу сферу, зокрема в педагогічну. Ми погоджуємося з О. Куцевол, що творчості педагога притаманні спільні риси, властиві будь-якому виду творчої діяльності:

- творчий процес неможливий без наявності суб'єкта творчості, яким виступає педагог;
- основою творчості є креативність особистості – творчі здібності, які можна розвивати в процесі професійної діяльності;
- педагоги й учні як суб'єкти творчої діяльності продукують нові ідеї, думки, образи, предмети;

- об'єктом педагогічної творчості можуть бути атрибути реального світу (учні, студенти) і віртуального світу (образи предметів, явищ, зв'язки й стосунки між ними, ідеї, уявлення тощо);
- творчість педагога – процес цілеспрямований, але його результати не завжди точно прогнозовані, оскільки тут задіяна як свідомо, так і підсвідомо сфери людської психіки, причому значна частина творчого акту залишається неусвідомленою;
- здійсненню творчого акту сприяють зовнішні й внутрішні умови (соціальне середовище, свобода, наявність у суб'єкта діяльності певних особистісних якостей: цілеспрямованості, працелюбності, сміливості, активності, упевненості в собі, наполегливості);
- на перебіг творчого процесу впливає емоційний фактор – почуття суб'єкта до об'єкта творчої діяльності; цей акт здійснюється на фоні емоційного піднесення – творчого натхнення;
- використання евристичних методів і прийомів продуктивного мислення може полегшити пошук ефективного розв'язання творчого завдання [4, с. 95–96].

Проте за наявності спільних рис з іншими різновидами творчої діяльності творчість учителя початкової школи має специфічні ознаки, які перш за все пов'язані з метою педагогічної творчості – формування неповторної, унікальної особистості учня не стільки як об'єкта педагогічної творчості, стільки її суб'єкта, рівноправного учасника творчого процесу, в якому відбувається розвиток індивіда, становлення його творчого потенціалу. Саме тому здатність до творчості розглядається як відносно автономна, самостійна здібність.

Творчість у найширшому значенні визначається Я. Пономарьовим як механізм розвитку, як взаємодія, яка веде до розвитку. Таке розуміння є досить перспективним, воно включає аналіз природи творчості та аналіз явищ розвитку. Загальний критерій творчості виступає як критерій розвитку. Творчість людини виступає, таким чином, як одна з конкретних форм виявлення механізму розвитку [5, с. 17–18].

Педагогічна творчість, на думку В. Сластьоніна, не має єдиного розуміння її сутності. У більш вузькому тлумаченні з цим поняттям пов'язують створення нових оригінальних систем, процеси педагогічних інновацій. Більш широко творча діяльність вчителя розглядається як діяльність, спрямована на усвідомлення і рішення проблем, які постійно виникають у педагогічному процесі. Такий підхід дозволяє говорити про творчість як необхідну складову діяльності кожного вчителя, що є обов'язковою на кожному уроці, в кожний момент взаємодії з дітьми, під час підготовки до уроку та ін. [8, с. 41].

Творчий процес педагога розглядається В. Сластьоніним, як діяльність, спрямована на постійне вирішення безмежної кількості освітніх завдань у змінних обставинах, під час яких педагогом виробляються та втілюються в спілкуванні з дітьми оптимальні, обмежені для даної педагогічної індивідуальності, не стандартизовані педагогічні рішення, опосередковані особливостями об'єкта-суб'єкта педагогічного впливу. Своєрідністю педагогічної творчості він вважає те, що творчий характер носить не тільки акт рішення педагогічної задачі, але й сам процес втілення цього рішення у спілкуванні з людьми, який, будучи творчим актом, значною мірою базується на індивідуально-типологічних характеристиках педагога [8, с. 41–42].

Аналіз джерельної бази проблеми педагогічної творчості дозволив нам сформулювати декілька підходів до розуміння сутності педагогічної творчості:

1. *Гуманістичний*: сутність педагогічної творчості пов'язують із неповторністю її продукту, особистістю учня, наголошуючи при цьому на цінності та значущості продукту творчості (Ф. Гоноболін, В. Загвязинський, А. Маркова, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська, В. Сухомлинський та ін.). Сутність творчого мислення в цьому випадку визначається здатністю до нестандартних способів вирішення педагогічних ситуацій, які ведуть до позитивних результатів у розвитку особистості учня.

2. *Продуктивний*: при визначенні педагогічної творчості акцент робиться на результативності, ефективності й доцільності педагогічної діяльності (М. Никандров, І. Раченко, Н. Руденко та ін.). Творче педагогічне мислення

забезпечує ефективні рішення по оптимізації освітнього процесу, нестандартні педагогічні рішення мають бути оптимальними та оригінальними.

3. *Особистісний*: педагогічну творчість розглядають через майстерність особистості вчителя, його особистісні якості, мотивованість (Ю. Азаров, В. Кан-Калик, В. Краєвський, Н. Кухарев, П. Підкасистий та ін.). Найголовнішим вважається прагнення вчителя підвищити власний інтелектуальний рівень, мотивованість на потребу в новизні, самоудосконаленні, прагнення до педагогічного пошуку, активність та самостійність. Здатність до творчого мислення визначає ці можливості.

4. *Інноваційний*: педагогічна творчість ідентифікується з педагогічною інноватикою (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Н. Тарасевич та ін.), спрямованістю на визначення та вирішення педагогічних задач новими шляхами. В. Сластьонін при цьому виділяє рівні педагогічної творчості (репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний, творчий та евристичний). Значення творчого мислення значно розширюється і полягає не лише в тому, щоб знайти оригінальне рішення, але й в тому, щоб втілити його в практику.

Отже, формування творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи, підготовка його до педагогічної творчості – це проблема, вирішення якої сьогодні є актуальною. Щоб виховати справжню творчу особистість, розвинути потенційні творчі можливості дитини, учителю необхідно володіти сучасними методами і засобами, які розвивають креативні риси особистості. Для реалізації такої мети педагог і сам повинен уміти творити, адже творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Добридень А. В. Творчість як складова педагогічної майстерності вчителя // А. В. Добридень. – [електронний ресурс]: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/7272>
2. Клепиков О. І. Основи творчої особистості / О. І. Клепиков, І. Т. Кучерявий. – К. : Вища школа, 1996. – 295 с.

3. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: [навчальний посібник] / В. В. Крижко. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.
4. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / О. М. Куцевол. – К., 2007. – 448 с.
5. Пономарев Я. А. Психика и интуиция / Я. А. Пономарев. – М., 1967.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с. – (Серия «Мастера психологии»).
7. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоєва. – Х.: Каравела, 1998. – 150 с.
8. Слостенин В. А. Педагогика : Инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.